

O. Fuček: »Roditelji moraju biti prvi odgojitelji svoje djece. Oni treba da znaju u kojem se stanju zrelosti i informiranosti nalaze njihova djeca. To će moći zaključiti iz pitanja koja još mala djeca postavljaju. Oni će nastojati da tu iskrenost zadrže i produlje do puberteta. Onda ih imaju u ruci, tada se može pedagoški raditi. No ako roditelji presijeku svojim odgovorima: Ne smiješ! To se ne pita! — itd., bilo na koji način, dijete će se zatvoriti, neće više pitati, ali će se informirati kojegdje.«

O. J. Weissgerber: »Jučer su rasprave išle više preko listića, danas više usmeno. Ipak ima i danas jedan listić. — Problem seksualnog odgoja zaslužio bi čitavu novu Ljetnu školu. Samo smo ga načeli.«

O. Fuček (čita listić): Što vi moralisti kažete o začecu koje se izvodi na neprirodan način? U zagradi: nepovrijeđen himen. — »Ovo u zagradi o nepovrijeđenom himenu posebno je pitanje. Što se tiče umjetnog začeca, ako se misli na umjetnu inseminaciju, oplodivanje ili, bolje, osjemenjivanje, onda vas upućujem na članak koji sam o tome napisao u »Obnovljenom životu« 1971. u 2. broju. Nije mi moguće da jednim odgovorom zadovoljim to pitanje, toliko tu ima razlika. Umjetna inseminacija može se dopuštati samo u jednom slučaju, kad se radi o homogenoj inseminaciji, tj. od vlastitog muža. Ako normalnim bračnim činima ne dolazi do željena začeca, može se semen izvaditi i ubaciti dublje u maternicu.«

(Diskusija prekinuta, jer je bilo skrajnje vrijeme za slijedeće predavanje.)

Pero Bulat

HOĆE LI SE NAŠA PRIVREMENA MIGRACIJA PRETVORITI U TRAJNU EMIGRACIJU?

Povijesni, politički, nacionalni, ekonomski, vjerski, zemljopisni, socijalni i drugi razlozi djelovali su na to da se za Hrvate može punim pravom reći kako imaju veliku migracijsku i emigracijsku prošlost.

Tom snažnom valu ostavljanja svoje rodne grude bili su izloženi više nego mnogi drugi narodi Evrope i svijeta. Ovdje želimo pokušati da na temelju našega povijesnoga iskustva odgovorimo na vrlo akutno pitanje koje leži pred nama kao nedokučiva sfinga: hoće li naši radnici ostati u inozemstvu? Koliko će ih se vratiti, a koliko će ih u tuđini ostati od onih stotina tisuća koji u ovo zadnje vrijeme ostaviše svoje domove i svoju rodnu grudu tražeći kruha »gdje svoga nema i gdje brata nije«?

Odmah naglašujemo da ne želimo davati neke peremptorne odgovore, jer je to zasad i nemoguće. Ali ipak želimo uočiti tokove kretanja onoga što tako nevinno nazivamo »privremeni« boravak naših ljudi u inozemstvu.

Bježanje pred Turcima

Francuz Rimbaud primjećuje, kako iznosi Šišić u *Povijesti Hrvata*, da smo sredinom X. stoljeća brojili oko 1,600.000 do dva milijuna.

Analiza pristupačnih dokumenata o demografskom stanju Engleske u to vrijeme dovela je J. C. Russela — *British medieval population*, London 1948. g. — da je ovako ocrtao evoluciju pučanstva same Engleske:

Godina	Broj pučanstva
1086.	1,100.000 stanovnika
1100.	1,300.000
1150.	1,600.000
1200.	1,900.000
1250.	2,500.000
1300.	3,300.000

Kako se slično razvijao život srednjega vijeka u čitavoj Evropi, nećemo biti daleko od istine ako ustvrdimo da je — prije najezde Turaka iz Azije u naše krajeve — bilo više od tri milijuna Hrvata.

Međutim, pet stotina godina kasnije, to jest 1785. godine, kad je izvršeno prvo sistematsko popisivanje pučanstva u našim krajevima, broj Hrvata iznosio je samo 1,422.000.

Znamo odakle je došlo do takve negativne bilance. Ljudi se raselili, poginuli su. Neki povjesničari smatraju da je broj iseljenih, razbježenih i u ropstvo odvedenih Hrvata — bilo na istok ili na zapad! — u toku cjelokupne turske najezde iznosio oko 1,600.000. A isto toliko poginulo ih je u direktnim borbama ili u krvološtvu razularenih pljačkaša.

Milijun i šest stotina tisuća raseljenih kroz to vrijeme! To bi danas bio narod od kojih deset milijuna.

A koliko ih se vratilo natrag u svoju postojbinu nakon turskih ratova?

Od onih koji su odvedeni na istok — nitko. A od onih koji pobjeغوše na zapad — gotovo nitko. Jer malobrojni potomci toga ogromnoga broja prvih hrvatskih migranata zaista ne znače neku imponantnu brojku. Prema službenim statistikama danas ima Hrvata:

u Mađarskoj	oko	100.000
u Austriji	oko	60.000
u Rumunjskoj	oko	12.000
u Slovačkoj	oko	7.000
u Italiji	oko	7.000

Kako je dolazilo do toga polaganog prelijevanja u strane tokove i zaboravljanja svojega doma i jezika, opisuje lijepo Matija Bell početkom XVIII. vijeka. Radi se o onima koji su otišli iz Pounja, u doba Nikole Šubića Zrinskoga, u Karpate nad Bratislavom.

»Osim Slovaka obitavaju u tom kraju i Hrvati. Narod stran, naseljen ovamo prije XVI. vijeka (misli se prije godine 1.600.) Hrvati, naime, prognani turskim nasiljem sa svojih sjedišta, nakon što bijahu prisiljeni promijeniti podneblje, u ovome našem kraju, kao i posvuda s one strane Dunava, ili sami podigoše svoja sela ili obnoviše ona koja su zbog kobnih vremena opustjela. . .

Divljenja je vrijedno (*illud dignum admiratione est*) što izmiješani sa Slovacima, jedva što god do sada izmijeniše bilo u djedovskim običajima, bilo u jeziku. Žive do danas po hrvatskim ustanovama — *Croatarum institutis*.

Jedni su izvanredne izdržljivosti u radu, a drugi opet prekomjerno tromi, već prema selima. Međutim, sada, otkako su prisiljeni služiti se slovačkim svećenicima za službu Božju, počinjū ne samo poprimiti slovački govor već i strane običaje.

Uredaj skromnih kuća odgovara slovačkom, no prikladan je za kućanstvo. Crkva, posvećena sv. Ani, tješnja je prostorom nego li bi pripadalo po veličini mjesta, ali je ipak urešena s mnogim oltara.

Ta je nacija preko mjere privržena djedovskoj vjeri, te nije dosad nijednoj drugoj dala u selu mjesta. (*Natio ipsa, avitae religionis extra modum tenax, nulli alii, in vico, sedem hactenus dedit.*)

Naravno da su se služili jedino svećenicima I Irvatima, držeći da će, ne budu li imali svećenika iz svoga naroda, propasti čitavo naselje.«

Vjerna je to slika naših ljudi. Ali vrijeme je učinilo svoje. Od onoga mnoštva koje se odselilo na istok ili na zapad pred turskom najezdom, danas ostade samo simbolična šačica. Velika većina prve neželjene i neplanirane migracije — koja se vodila željom da bude privremena — svršila je sveopćom i trajnom — emigracijom.

Na pragu XX. stoljeća

Krajem prošloga stoljeća počela je druga velika migracija hrvatskoga življa. Uglavnom u daleke i prekomorske krajeve.

Ona je od 1880. godine poprimila masovni karakter. Osobito intenzivno odvijala se na prijelazu između XIX. i XX. vijeka. Kulminaciju je dostigla u prvom desetljeću XX. stoljeća, u kojem je prosječno godišnje iseljavalo 40 do 50 tisuća ljudi. A godine 1903. čak i više od 50.000. Za malu zemlju, kao što je Hrvatska, to je golema brojka.

Računajući prvu, drugu i treću generaciju, do početka prvog svjetskog rata u SAD je već živjelo više od 600.000 Hrvata.

Uoči prvog svjetskog rata, osim u SAD, Hrvati su se počeli iseljavati i u Južnu Ameriku. Najveći dio tih iseljenika krenuo je iz Dalmacije, Hrvatskoga primorja i iz Istre. Smjestili su se pretežno u Argentini i Čileu, manjim dijelom u Brazilu, Urugvaju, Boliviji i Peruu, a tek pojedinačno u ostalim južnoameričkim zemljama. Za vrijeme najintenzivnijega iseljavanja u tim zemljama bilo je oko 250.000 Hrvata.

Bježenje iz domovine i ostavljanje rodne grude doseglo je i do najudaljenijih krajeva svijeta. Naši su ljudi krenuli i u Australiju i Novi Zeland, kamo ih se u to vrijeme doselilo 20.000.

Valja naglasiti da se do prvog svjetskog rata nije nikako ograničavalo iseljavanje niti useljavanje, što je također pridonijelo stimuliranju iseljavanja.

Možemo sigurno ustvrditi da je već prije prvog svjetskog rata preko milijun Hrvata živjelo izvan svoje domovine, otišavši na »privremeni« rad.

Osnovna karakteristika toga razdoblja iseljavanja — kao i u većini drugih razdoblja — jest privremenost njezinih konkretnih ciljeva zbog kojih naši ljudi odoše u svijet. Naši iseljenici nisu polazili kao pravi iseljenici, emigranti, niti su njihovi motivi bili takvi. Cilj i svrha odilaženja nije bilo osnivanje novih trajnih naselja u novoj sredini, kolonizacija i stvaranje nove egzistencije izvan domovine. U najvećem broju slučajeva ljudi su htjeli sanirati ekonomski položaj u domovini i vratiti se kući.

Oko 80% činili su zemljoradnici, tj. poljoprivredno stanovništvo, kojemu se nije mogla osigurati egzistencija u poljoprivredi, a niti izvan nje. Većina je ostavljala mjesta svojem bratu na »gruntu«, a kartu su kupili za parobrod od svoga »tala« i prava što su ga prodali u besćenje.

»Od 367.239 Hrvata i Slovenaca useljenih u SAD do godine 1910. — samo 17.600 deklariralo se kao radnici. 270 je izjavilo da imaju neko stručno znanje kao obrtnici, činovnici itd. Ostali nisu uopće naveli profesiju, pa se može gotovo sigurno pretpostavljati da su seljaci. Od spomenutoga broja 128.438 doseljenika bilo je nepismeno, tj. blizu 40%.« (Usporedi: Stjepan Gaži, *Croatian Immigration to Alleghena Conty 1882.—1914.*, Pittsburgh, Pennsylvania, 1956, str. 18.)

I zato naše ljude nisu privlačile nove zemlje same po sebi, već mogućnost veće i brže zarade pomoću koje se nadahu da će poboljšati svoje materijalno stanje kod kuće, u domovini.

U tuđinu u početku nisu odlazile čitave obitelji ili zajednice, nego su delegirani mladi i manje zaposleni muškarci da svojim radom u tuđini priskrbe potrebna sredstva za cijelu obitelj, da otplate dugove, sagrađe kuću itd. Rijetko tko seli u svijet s namjerom da ondje zauvijek ostane. Tek okolnosti i neispunjene nade, s jedne strane, ili brz uspjeh koji povećava želje za većim standardom života, s druge strane, naveo je znatan postotak naših, u biti privremenih iseljenika, da trajno ostanu u svijetu.

O broju povratnika postoji samo službena statistika Kraljevskoga statističkoga ureda u Zagrebu za područje Hrvatske i Slavonije od 1900. do 1913. god. Prema podacima spomenute statistike vratilo se kući tek 41.760 osoba.

Godine 1900.—1905.	vratile su se	10.172 osobe
1906.—1910.	vratilo se	20.299 osoba
1911.—1913.	vratilo se	11.249 osoba.

Ti brojevi ne govore o povratnicima iz drugih naših zemalja, ali ipak daju određenu sliku. A ta je da s pravom možemo zaključiti kako je i druga velika migracija našega svijeta na »privremeni« rad u inozemstvo za nas porazna. I tu smo bili na strašnom gubitku života. I ovdje se migracija velikom većinom pretvorila u emigraciju.

Razdoblje između dva rata

Situacija poslije prvog svjetskog rata u mnogo čemu je promijenila uvjete i osnovne značajke migracije u svijetu, pa i kod nas.

Prvi svjetski rat bio je prekinuo masovno iseljavanje. Poslije prekida toga kontinuiteta ponovo se pojavljuje iseljenički problem, ali s bitnim promjenama, koje je donio svjetski rat, a koje su bitno utjecale na rješavanje tih problema.

Treba istinu reći otvoreno: položaj naših iseljenika u tom vremenu ipak se olakšava, jer se našim ljudima koji su odilazili iz domovine posvećivala veća briga nego se to činilo prije rata. Zakonodavstvo države SHS osjetilo je snažnije važnost iseljeničkoga pitanja za državu i nastojalo je da zakonom regulira svoj stav prema tom problemu. Razlozi se razabiru iz slijedećega teksta službenoga mišljenja:

»Političko-nacionalni moment iseljeničtva traži da se iseljenicima posvećuje specijalna briga. O tome ne treba mnogo govoriti jer je svakome jasno da je naša dužnost u domovini da naše radnike u prekomorskim krajevima podržavamo u nacionalnom duhu, da sprečavamo odnarođivanje, da njihove uštedene kapitalne nastojimo prenijeti u domovinu itd., a to se može postići jedino tako ako među naše iseljenike, radnike, šaljemo specijalno tretirane ljude da vrše taj posao.« (Izveštaj Narodnoj skupštini za 1926/27. godinu, Beograd 1928.)

U svom kratkotrajnom životu Banovina Hrvatska pokušala je posvetiti posebnu pažnju iseljeničkom pitanju. U tu svrhu formiran je poseban komesarijat sa sjedištem u Zagrebu. Za vrijeme postojanja Banovine Hrvatske, tj. od 1939. do 1941. godine, iselio je svega 7.000 a vratilo se 4.000 ljudi.

PREGLED
PREKOMORSKOG MIGRACIJSKOG KRETANJA
OD 1. I 1921. DO 31. XII 1939.

God.	Banov. Hrvatska		Slovenija		Ost. banovine		Ukupno	
	<i>Iselj.</i>	<i>Povrat.</i>	<i>Iselj.</i>	<i>Povrat.</i>	<i>Iselj.</i>	<i>Povrat.</i>	<i>Iselj.</i>	<i>Povrat.</i>
1921.	7364	4589	2489	1914	3112	1772	12965	8275
1922.	3783	3653	440	1523	1863	1412	6085	6588
1923.	4544	1081	1312	458	5617	442	11473	1981
1924.	8130	2654	1197	666	10248	1924	19575	5244
1925.	10934	2349	1579	697	5130	2645	17643	5691
1926.	9816	2517	2134	649	6283	2388	18230	5554
1927.	12248	2843	2727	677	7001	2234	21976	5753
1928.	12109	3003	3162	674	6518	2150	21789	5827
1929.	9471	3116	1976	719	6742	2157	18189	5992
1930.	6470	3675	1671	1264	5419	2668	13560	7607
1931.	2537	5002	703	507	1568	2580	4808	8089
1932.	1392	3478	339	708	7023	1845	2454	6031
1933.	1257	1965	307	258	657	1162	2221	3385
1934.	1556	1416	420	232	931	661	2907	2309
1935.	1917	1240	408	188	1020	459	3345	1887
1936.	2254	1123	434	220	1172	518	3860	1861
1937.	3103	1465	557	319	1718	678	5378	2462
1938.	3156	1089	648	319	1882	662	5686	2070
1939.	2068	671	435	164	1286	459	3789	1294
Ukupno:	104.109	46.929	22.934	12.156	68.890	28.815	195.934	87.800

Iz te se tabele mogu uočiti neke bitne karakteristike toga razdoblja, koje ipak nisu ni izdaleka onako crne kao one prije prvog svjetskog rata. To, razmjerno kratko vrijeme, ima tri specijalne oznake:

1. Nakon neznatnih oscilacija neposredno poslije rata, od godine 1923. do 1928. zabilježen je znatno veći broj iseljenika u odnosu prema broju povratnika, i to u približno stabilnom omjeru.

2. Podaci za godine 1930.—1933. pokazuju učinak svjetske ekonomske krize. Broj povratnika (25.112) veći je od broja iseljenika (23.043).

3. Od 1934. godine do 1939. godine opseg migracijskog kretanja osjetljivo je smanjen, a gubitak putem iseljavanja u tih pet godina iznosio je svega 13.000 osoba. Hrvatska i Slovenija i dalje ostaju područja najjačega iseljavanja. Od ukupnoga broja evidentiranih iseljenika na Hrvatsku otpada 53,1%, na Sloveniju 11,70%, a na sva ostala područja Jugoslavije nešto više od 35%.

Jedan od razloga toga smanjenja migracije bez sumnje je veća svijest kod ljudi, kao i snalaženje u novim ekonomskim odnosima, koji su se već onda nazrijevali u našim krajevima. Ali i povećana briga državne zajednice, koja nije stvari prepustila stihiji. Naredbom bana Banovine Hrvatske, koja je donesena 11. prosinca 1939. godine, određen je djelokrug rada Iseljeničkog odsjeka Odjela za socijalnu politiku, prema kojoj je ovaj kompetentan za sva ekonomska, kulturna, pravna, socijalna i nacionalna pitanja, koja se odnose na iseljenišтво. »Iseljenički odsjek bavi se iseljenicima, što su otišli da zarađuju u inozemstvo ne mogući naći zarade kod kuće. Pronalazi i prosuđuje zaradu u inozemstvu i organizira angažiranje i otpremu. Čuva iseljenike od odnarođivanja.«

Moderna migracija

Zbog najrazličitijih razloga imamo danas nov oblik ostavljanja svoje domovine pod vidom »privremenoga zapošljavanja«, najviše u susjednim zemljama zapadne Evrope.

Popis stanovništva u ožujku 1971. godine pokazao je da se na radu u inozemstvu nalaze 682.262 jugoslavenska radnika, odnosno 3,3% stanovništva SFRJ. No uzmimo u obzir da je, po realnoj procjeni, statističkoj registraciji izmaklo iz evidencije oko 20% zaposlenih u inozemstvu i da se mirno može govoriti o 800.000 »privremeno« zaposlenih u inozemstvu.

Niskonatalitetna SR Hrvatska ima najveću stopu tzv. ukupne migracije ne samo u Jugoslaviji nego i u evropskim zemljama, premda se iz nje i prije prvog svjetskog rata i nakon njega izlilo najviše pučanstva u strane krajeve.

Polazeći od procjene da je u 1970. godini u evropskim zemljama bilo zaposleno oko 300.000 iz SR Hrvatske i da je te godine broj stanovnika u njoj iznosio 4,381.000, izlazi da je stopa migracije za Hrvatsku iznosila 6,91% (za cijelu Jugoslaviju 3,3%). A to prelazi razinu emigracijske stope iz hrvatske prošlosti.

Istodobno je — tj. 1970. godine — stopa emigracije iz Portugala iznosila 5,5%.

Postavljaju se mnogi problemi u koje bismo mogli ući. Ali moramo biti svjesni da imamo pojavu ponovne »privremene« ekonomske migracije u modernom smislu riječi. Ne toliko u daleke krajeve, nego u susjedne zemlje. Moramo i ovdje računati na to da će se dio — koliki i kakav? — preeliti u trajnu emigraciju. Kada će i kako vremenski nastupiti pretvaranje u trajno iseljenje, to je problem što ga sebi postavljamo zato da nazrijemo donekle mogući odgovor.

Podaci o povratnim migracijskim tokovima za mediteranske zemlje, u kojima je odlazak na rad u zemlje zapadne i sjeverozapadne Evrope počeo prije nego u našoj zemlji, pokazuju da je u povratne tokove uključen razmjerno malen broj ekonomske moderne migracije.

Tako se na svakih 100 Španjolaca, koji su između 1962. i 1965. otišli na rad u razvijene evropske zemlje, vraćalo njih oko 50.

U Italiji se razmjer povratnika kreće između 10 i 12%, u odnosu prema broju onih koji su emigrirali.

Iz Grčke migraciju, koja je započela oko 1960. godine, obilježava također relativno nizak dio povratnika. Od osoba koje su u inozemstvu dulje vrijeme, više od tri godine, vraća ih se između 5 i 10%.

Što se tiče Turaka, tvrdi se u studiji OECD koja obrađuje problem povratnika iz mediteranskih zemalja, da je stopa povratka osoba 12,3% nakon boravka u inozemstvu u trajanju od jedne godine, a kad je u pitanju duži boravak, stopa povratka je neznatna (oko 1%).

U Portugalu je stopa povratnika praktički jednaka nuli, jer je Portugal upravo u to vrijeme (oko 1946. g. do 1965.) bio u etapi povećanja emigracije.

U Irskoj, zemlji s tradicionalnom migracijom, stopa povratka je u odnosu prema spomenutim zemljama relativno visoka, jer se kreće oko 23%.

Za nas će biti zanimljivo da iznesemo kako se odvija asimilacija našega živilja, a time i vjerojatnost u povratak, u Australiji. Upravo se gotovo aritmetičkom progresijom pojačava proces naturalizacije u omjeru s vremenom, koje i ovdje igra veliku ulogu.

Godine boravka u Australiji	Naturalizacija
5	6,9%
6	16,9%
7	35,3%
10	68,6%
15	82,8%
20	87,3%

Posebno svjetlo baca se na čitavu ovu problematiku ako je gledamo pod vidikom obrazovanja. Iz podataka je, naime, vidljivo da se kod migranata s višim obrazovanjem naturalizacija odvija brže nego kod niže obrazovanih.

Stupanj obrazovanja	Godine boravka	Naturalizacija u %
Osnov. obrazovanje	6	11,0
	8	38,7
	10	64,2
Srednje obrazovani sa završenom maturom	6	23,6
	8	53,5
	10	76,7
Diplomirani	6	48,1
	8	59,3
	10	70,4

Vidimo da je kod osoba s osnovnim obrazovanjem naturalizacija išla polagano sve do 10 godina boravka, sa srednjim obrazovanjem jača već do 8 godina, a kod osoba s visokim obrazovanjem prilično je jaka već do 6 godina boravka. Takva relacija između višega obrazovanja i brže naturalizacije izražena je kod svih etničkih skupina u Australiji.

O činjenici pretvaranja privremene migracije u trajnu emigraciju govore i demografski pokazatelji u zemljama izvoznicama radne snage. One biološki slabe govore snažnije i jače nego zemlje koje ne izvoze »radnu« snagu.

Irska je izgubila zbog iseljavanja ne samo vrijednost cjelokupnog 15-godišnjega prirodnoga prirasta (410.000), nego i 80.000 osoba iznad toga. Razumljivo je stoga da je migracija direktan uzrok depopulacije, jer da nije bilo migracije, stanovništvo Irske bi u ovom razdoblju raslo prosječno godišnje po stopi od 0,9%, a uslijed migracije koja postaje emigracija, smanjivala se prosječno za 0,2%.

Portugal, koji već u početku pedesetih godina uvučen u evropska migracijska gibanja, izgubio je emigracijom 54,2% svoga prirodnoga prirasta. Godišnja stopa porasta stanovništva, da nije bilo migracije, bila bi više nego dva puta veća od stope koju je prouzročila emigracija (1,3% prema 0,6%).

Zatim je po jačini djelovanja migracije na stopu porasta stanovništva Grčka, pa Španjolska i Italija. Ukupno uzevši, svih pet evropskih zemalja izvoznica radne snage izgubile su u ovom razdoblju emigracijom 4,900.000 ljudi, što čini gotovo jednu trećinu njihova prirodnoga prirasta stanovništva.

Istodobno su zemlje imigracije (SR Njemačka, Švicarska, Švedska, Francuska i Belgija) uslijed priliva stanovništva iz mediteranskih zemalja i Irske imale prilično velike »dobitke« u ljudskom potencijalu. Tako je u Švicarskoj od 1950. do 1965. godine neto-imigracija iznosila više od 50% njezinoga ukupnoga porasta stanovništva, a u SR Njemačkoj 46% ukupnoga porasta stanovništva. Ukupan priliv od neto-imigracije u svih pet spomenutih zemalja iznosio je 7,854.000 osoba, što čini 41,4% od ukupnoga porasta stanovništva u tim zemljama u tih 15 godina.

Nemamo još podataka o tome kako se migracija na privremeni rad u inozemstvo odražuje na natalitet pojedinih naših migracijskih krajeva. Ali opaža se veliki pad rođenja — upravo katastrofalan — u općinama gdje je migracija uzela maha. Tako su nam preko noći najснаžnije općine života i nataliteta smanjile broj porođaja za polovicu, štoviše, i više nego za polovicu. I to najviše zbog nesređenih obiteljskih prilika: rastavljenost muža od žene, neprikladnost odgoja. To osobito vrijedi za one obitelji koje su ostavile djecu u domovini, a oboje — muž i žena — rade u inozemstvu.

Katastrofalne posljedice »privremene« migracije očituju se snažno i na sklopljenim brakovima. Jugoslavenski državljani bili su u 1971. godini kao partneri u sklapanju 4.884 braka u SR Njemačkoj.

Budući da su u 1970. učestvovali u 4.850 brakova, porast sklopljenih brakova u SR Njemačkoj, u kojima su bili državljani SFRJ u 1971. godini, iznosi 19,6%.

Od ukupnoga broja sklopljenih brakova u 1971. godini, 1.545 brakova (31,6%) sklopili su u SR Njemačkoj jugoslavenski državljani međusobno. U ostalim brakovima (3.339) jedan od partnera bio je strani državljanin.

Najviše brakova sklopili su naši državljani s državljanima SR Njemačke (60,1% od svih sklopljenih brakova). Državljeni SAD još su uvijek najbrojniji partneri njemačkih žena, dok su stanovnici Jugoslavije tek na šestom mjestu. Međutim, njemačkim državljanima su daleko najbrojnije strane supruge iz Jugoslavije. U 1971. godini bilo ih je 2.144.

To je očit pokazatelj procesa asimilacije dijela naših ekonomskih migranata u zemljama rada, jer se bračni drugovi, pošto su sklopili mješoviti brak, redovito odlučuju na stalan boravak u zemlji rada.

Zanimljivo je pitanje života i odgoja djece radnika koji su privremeno izvan domovine. Ovdje nas u prvom redu ne zanimaju djeca koja su ostala u domovini bez oca ili majke, ili bez roditelja, prepuštena »brizi« rođaka, prijatelja ili jednostavno predana »za plaću« strancima da ih oni odgajaju. Tek će se za desetak godina moći primijetiti plod toga »odgoja«. Više nas zanima sudbina djece koju su roditelji povelj sa sobom u tuđi kraj da im bude lakše s djecom.

Na osnovi nekih proračuna procjenjuje se da u SR Njemačkoj živi oko 850.000 djece stranih radnika. U odnosu prema ispitivanju izvršenom 1968. godine to znači udvostručenje, isto kao i kod broja stranih radnika.

Ukupno oko 100.000 djece imalo je u proljeće 1972. godine mjesto u dječjim vrtićima i domovima. Uspoređivanja djece koja posjećuju dječje vrtiće ili domove s brojem djece koja su rođena 1966. godine i kasnije pokazuje da računski gotovo svako drugo dijete u dobi između 4 i 6 godina treba nekoga tko će o njemu brigu voditi izvan kuće.

Broj djece koja idu u škole kreće se oko 300.000 i razmjeran je broju djece obavezane na školovanje. Prema nekim ranijim pretpostavkama pokazuje se da je taj broj vrlo visok.

Moramo biti svjesni da se već uočavaju »dimenzije germanizacije«, koja je žilava i gotovo nezaustavljiva. Ne samo zbog škola, gdje praktično i nema nacionalne nastave među našim državljanima, nego i načina života koji je jak oblik odnarođivanja.

Moral i moralitet potrošačkog društva, poguban i za njemačku nacionalnu kulturu, zahvaća i strani radnički podmladak. Mnoga »civilizacijska dobra«, koja su većini naše omladine u domovini nedostupna ili jedva dostupna, njemačkoj su mladeži, a s njom i mladeži iz redova gastarbajtera, svakog dana na dohvat ruke. Zimski bazeni, prekrasni sportski objekti, modna odjeća i obuća za male novce, bezbrojni disko-klubovi svih raznih vrsta i svih cijena, izletišta, slobodna od roditeljskog, školskog i društvenog nadzora, »peting« i više od »petinga«, mogućnost putovanja u udobnim uvjetima i uz velike popuste, posjećivanje svakojakih tečajeva pri narodnim i radničkim sveučilištima — od plesa do kiparstva, ikebane do japanskoga jezika — sve je put asimilacije i naturaliziranja naše mladeži s germanskim mentalitetom. Sve to germanizira. Sve to čini da se zaboravlja duhovna kultura, ono što čovjeka stalno podsjeća na duhovne vrijednosti, dakle i na narodnu svijest.

Silan nerazmjer između materijalne i duhovne kulture također je izvorište germanizacije. Život koji njemačko društvo može ponuditi mladom čovjeku (»uživaj sva dobra civilizacije, a ostani duhovno neaktivan!«) — za mnoge je privlačan. Tko nije dospio osjetiti vrijednosti duhovne kulture svoga naroda, ne čezne za njima, a tko je uspio na sebi osjetiti oskudicu materijalne kulture — mladi naš čovjek prije polaska u Njemačku, osobito sa sela, jedva da je to učinio! — taj se teško može oporaviti od šoka koji mu na prijelazu u svijet materijalnoga obilja pruža nova sredina. A to obilje on može na sebi osjetiti već s prvom njemačkom plaćom u stanovitom smislu riječi.

Koliko se radnika vratilo u pojedinoj godini s rada iz zapadne Evrope i došlo u Jugoslaviju, može se djelomično izračunati jedino posrednim putem. U našoj službi za zapošljavanje statistički je zasad obuhvaćen vrlo malen broj povratnika, koji su — nakon povratka iz inozemstva — u domovini zatražili zaposlenje.

Unatoč svim manjkavostima informativne službe možemo ipak naslutiti sadašnje stanje, naime da se naši radnici koji se nalaze na »privremenom« radu nalaze ondje većinom na stalnom radu, da su mnogi za nas izgubljeni. Izgleda da ima pravo Vlado Puljiz, koji, razmišljajući, ovako zaključuje:

»Što se tiče povratka u zemlju, on bi trebao uslijediti nakon izvjesnoga vremena. Uostalom, vanjska se emigracija u nas naziva »privremenom«. Međutim, što više vrijeme prolazi, Jugoslaveni sve više odgađaju povratak. Jugoslavija postaje sve udaljenija, a migranti, pored ostalog, u svijesti nemaju preciznu predodžbu o onom što ih čeka.

U stvari postoji »mit o povratku«, koji sakriva realnost »nepovratka«.

Vraćaju se stariji i neadaptirani. Pothranjivati kod sebe i kod drugih iluziju o povratku migranata ima za funkciju potvrđivanje i racionalizaciju izvoza radne snage, koji je navodno »koristan za sve«. (Bilten odjela za migracije, Zagreb 1973, br. 2, str. 7.)

Naša zemlja teži za tim da u ekonomski razvoj maksimalno uključi svoje radne izvore. U svojoj dugoročnoj ekonomskoj politici nastoji da ekonomsku migraciju u inozemstvo nikako ne uzme kao trajnu komponentu svoje politike ekonomskoga razvoja. I naši ljudi, naime, podliježu općem toku stvari te od privremenih gastarbajtera postaju izgubljeni za stari kraj.

Naša je ekonomska emigracija prouzročena — najčešće — većim zaradama u drugim zemljama. I zato je dugoročan zadatak naše zemlje da stvori svom stanovništvu potrebna radna mjesta i stručnoj radnoj snazi adekvatan dohodak. Vlastitim privrednim razvitkom želimo smanjiti obujam ekonomske emigracije. Voditi takvu politiku repatrijacije koja postiže veći stupanj efikasnosti privređivanja i koja povećava ponudu radnih izvora, napose kvalificirane radne snage.

Poslanje Crkve

Crkva i ovdje igra značajnu ulogu. Možda ona sada piše velike stranice svoje dirljive ljubavi prema našem narodu, pružajući mu pomoć i snagu u tim velikim i sudbonosnim časovima. Njezin se rad odvija u dva smjera.

Ponajprije u domovini! Ona djeluje rasvijetljujući i podižući svijest naroda, njegovu slobodu duha, da ne robuje samo materijalnim odnosima i računicama, da ne gleda sve kroz prizmu novca i neposredne koristi. Ona upozorava neprestano da postoje veće vrednote nego li je materijalizacija života, da postoji samostalna, naša vlastita duhovna kultura, koju ne smijemo zaboraviti i od sebe odbaciti, niti se podvrći opasnosti da na našu djecu predugo udaraju ubitane zrake tuđega podneblja, tuđe klime i tuđega mentaliteta.

Izvan domovine! Ona je po svojim svećenicima-misionarima u prvim redovima od samoga početka onih koji rade pružajući neposrednu pomoć našim ljudima na licu mjesta. Zaštićuju ga u njegovoj izgubljenosti. Omogućuju mu da dođe do svojih prava u inozemstvu. Olakšavaju mu gorak kruh tuđine, pružajući mu kruh Eванdελja i liturgije na njegovu narodnom jeziku i njegovoj narodnoj pjesmi. Naše svete mise u Beču, Frankfurtu, Münchenu i u drugim centrima Evrope ljude privlače poput magnetu. Iz njih odilaze sa suzama na očima i sa svetim zavjetom u srcu da će se vratiti kući.

Taj bi rad trebalo još pojačati. Osobito svestranim nastojanjem da naši ljudi shvate i dožive kako je jedina prava i istinita sreća u obitelji. U domu. U svojoj kući. Na svom ognjištu! Osobito ondje gdje vlada Bog i Božji blagoslov.

Literatura

1. Dr. IVO BAUČIĆ: *Povijeklo i struktura radnika iz Jugoslavije u SR Njemačkoj*, Zagreb 1970.
2. I. BAUČIĆ i ŽIVKO MARAVIĆ: *Vraćanje i zapošljavanje vanjskih migranata iz SR Hrvatske*, Zagreb 1972.
3. M. FRIGANOVIĆ, M. MOROKVAŠIĆ i IVO BAUČIĆ: *Iz Jugoslavije na rad u Francusku*, Zagreb 1973.
4. VEČESLAV HOLJEVAC: *Hrvati izvan domovine*, Zagreb 1968.
5. ALICA WERTHEIMER-BALETIĆ: *Stanovništvo SR Hrvatske*, Zagreb 1971.
6. SAVJETOVANJE: *Stanovništvo, emigracija i zaposlenost*, Zagreb 1971.
7. *Bilten odjela za migracije*, 1973. Izdaje: Institut za geografiju Sveučilišta u Zagrebu, Odjel za migracije.

Stanko Weissgerber

OBITELJSKI RAD KOD NAS

Naslov koji je stavljen ovoj temi jasnije bih izrazio: *Suvremeni organizirani obiteljski apostolat u Crkvi Hrvatske*. Taj precizniji naslov stavljam zato jer je rada za obitelj bilo i prije. On je bio prilagođen ondašnjim prilikama, ugrađen u tadašnji pastoralni rad Crkve, manje konzistentan i organiziran, kako se to već u ono vrijeme, u društvu s katoličkim javnim životom činilo potrebnim. Neki od tih oblika nastavljaju živjeti i danas. U ovom svestrano novom vremenu nakon drugog svjetskog rata, u cijelom katoličkom svijetu, napose u Evropi, nastao je novi, sistematski zamišljen i organiziran apostolat obitelji, koji je još posebno zacrtao i potaknuo Drugi vatikanski sabor konstitucijom *Gaudium et spes*. O njemu želim govoriti. Suzujem temu na postanak i zbivanja tog suvremenog organiziranog pokreta u Crkvi Hrvatske.

Prikazat ću to pod dva vidika. U prvom ću kronološki prikazati kratku povijest rađanja tog pokreta kod nas, da bismo iz tog genetičkog vidika uočili možda neke razvojne zakone tog apostolata na našem tlu i uočili ono što u njem treba najviše naglasiti, oko čega se najviše truditi. Nakon toga ću kratko panoramski iznijeti sadašnje stanje tog rada u kojem se nalazimo, da vidimo što se radi ovog časa.

1. Povijesno-genetski prikaz

Suvremeni organizirani apostolat obitelji nakon rata, sličan pokretu koji se razvio u cjeloj katoličkoj Evropi, nikao je kod nas u Hrvatskoj pred 11 godina, 1962. godine. Njegov je nastanak uvjetovalo više faktora. Niknuo je iz svijesti da nečim treba nadoknaditi naglo izgubljeno katoličko ozračje našeg javnog ži-